

מרדכי שטיין,
עורך "העתון הדימוקרטי"

"העתון הדימוקרטי" ועורכו מרדכי שטיין

דן מיוזובניק

ב-6.5.1945 ראה אור גיליונו הראשון של "העתון הדימוקרטי".
במאמר המערכת הפותח נכתב, בין השאר:

כנינו עתון זה בשם "דימוקרטי" לא מתוך נטיה להומור וגם לא לשם הסוואה. תקנתנו הנאמנה היא, כי עתון זה יפעל בכנות וביעילות, כמיטב יכולתו, למען הדימוקרטיה. אבל הכונה אינה לדימוקרטיה צבועה וכן לא לדימוקרטיה המיועדת לאקספורט, המוחזקת דבר נאה לאחרים. מטרתנו דימוקרטיה אמיתית, סדר חיים שיש בו חופש פוליטי אמיתי, שיוון כלכלי אמיתי, ונוסף לזאת וביסוד כל זאת כבוד אמיתי לאדם. רצוננו בדימוקרטיה אמיתית בארץ הזאת ובכל ארץ אחרת...!

במילים אלו בחר עו"ד מרדכי שטיין לפתוח את "העתון הדימוקרטי". שטיין רצה להוציא שבועון חדשות, בלתי תלוי, שיופץ במרצאי שבתות. היו אלה הימים האחרונים של מלחמת העולם השנייה ומרדכי שטיין החליט כי הגיעה העת לשוב אל המאבק שלמענו ייחד את חייו: הקמתה של חברה שתעמיד במרכז סדר יומה את ענייניו של היחיד ותעדיפו על פני הלכי רוח לאומיים או קולקטיביים אחרים.

"העתון הדימוקרטי", שראה אור בין השנים 1945-1969, היה גילגולו של עתון אחר שיצא לאור בשנים 1925-1939 וכונה "האור"². עתון זה, שאף אותו הוציא שטיין לאור, שימש תקופת מה כביטאונה הלא רשמי של המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית במחצית ואף מומן על ידה. בשנות ה-30, כאשר החל שטיין לבקר מעל דפי "האור" את מדיניות הטיהורים של סטלין, כפי שבאו לידי ביטוי במשפטי מוסקוה, הופסק מימון "האור" ועורכו תוייג על ידי המפלגה הקומוניסטית כטרוצקיסט. מאוחר יותר הצליח שטיין לשוב ולחדש את הוצאתו לאור של העתון והוא שרד עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

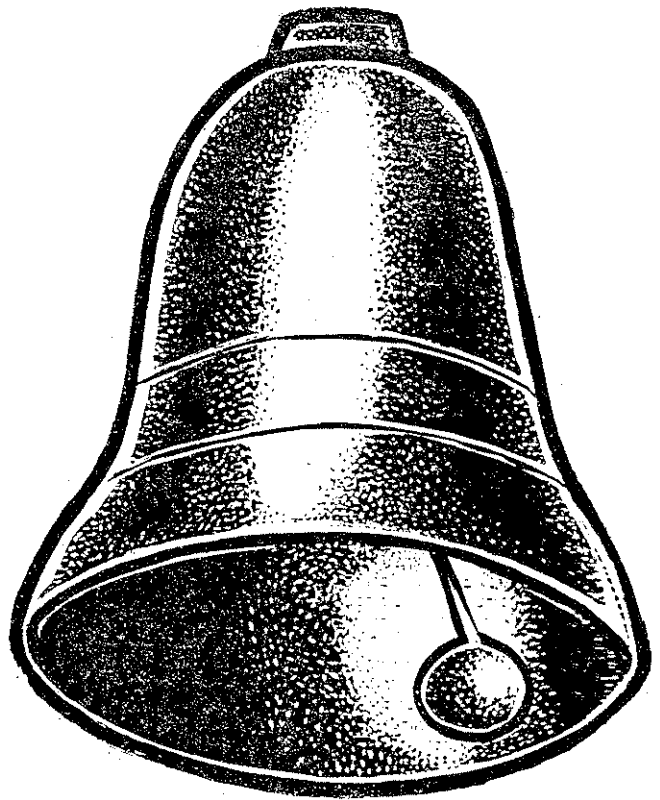
מרדכי שטיין נולד ב-1896 ברוסיה. בשנת 1913 הגיע בגפו לארץ ישראל והיה בין בוגרי המחזור השלישי של גימנסיה "הרצליה" בתל אביב. עוד לפני מלחמת העולם השנייה החל

שטיין לגבש תפיסה הגורסת שהמהפכה הלאומית העתידה לשחרר את בני האדם מעולם של הכיבושים הקולוניאליים והמדיניות האימפריאליסטית תאפשר להם להתחיל להתגבש במסגרת המדינית שאותה חזה. ברוח זו החל תומך ברעיונות החלוקה של ארץ ישראל המערבית לשתי מדינות וביטא עמדה זו כבר ב-1937. בעמדה זו דבק ביתר שאת לאחר מלחמת העולם השנייה ופירטה בדו"חות שהגיש לוועדת החקירה של האו"ם. עם זאת יש לציין כי תמיכתו ברעיונות הלאומיים לא הפכה אותו לציוני. לתנועה הציונית, אותה ראה כתנועה שוביניסטית המשרתת במרבית המקרים את האינטרס המנדטורי הבריטי, התכחש החל מ-1928.

בשנת 1951 ייסד שטיין את תנועת "הכוח השלישי" בישראל. תנועה זו הגדירה עצמה כתנועה יהודית-ערבית, אך בראש ובראשונה ביקשה לראות עצמה תנועה ישראלית, במובנה האזרחי של המלה. במצעה של התנועה, שפורסם בביטאונה "העתון הדימוקרטי", שהיה לביטאונה הרשמי של התנועה, הוצגו עמדות הרחוקות מהזדהות לאומית עם מאפייניה הציוניים של מדינת ישראל, אך מלאות הזדהות עם גורלה של המדינה וגורל אזרחיה, גורם מרכזי בהגותו של שטיין. פעילי "הכוח השלישי", גרעין קטן ומצומצם של ערכים ויהודים, נהגו לארגן חוגי בית בהם התארחו שטיין או מזכיר התנועה, אמנון זכרונני. שטיין החליט לארגן את קבוצתו להתמודדות בבחירות לכנסת הרביעית, שהתקיימו בנובמבר 1959.

לאחר כישלון התנועה בבחירות (קיבלה רק כ-600 קולות) דעכה הפעילות הציבורית של "הכוח השלישי". עם זאת המשיך "העתון הדימוקרטי" להופיע בפורמט חדש ובכותרת: "ביטאון תנועת 'הכוח השלישי' בישראל". בעשר השנים האחרונות לקיומו הופיע העתון, בנוסף למהדורה העברית, בשפה הערבית. למהדורה העברית נוספו מוספים בערבית ובאנגלית.

"העתון הדימוקרטי" ביקש להציג סינתזה בין מושגים ורעיונות ליברליים ופועליים כאחד. העתון הציע לקוראיו תפיסה רעיונית מגובשת המבטיחה את מקומו של האדם כמרכז החברה ועם זאת מבקשת לדאוג לו כחלק מקולקטיב. רק חברה, שבה מתקיים משטר דמוקרטי המבטיח, קודם לכל, את צרכיו של האדם ומעמיד במרכזה

עורון ישנים. עורון

העתון הדימוקרטי

THE DEMOCRATIC NEWSPAPER

שנה 18 - מס' 2
30.8.1963

המחיר: 40 א"א

מן התוכן:

אשלחת ערביי ישראל לעצרת או"א
הבעיה הישראלית-ערבית ופתרונה
למחלוקת מוסקבה - פקינג
אל מדינת ישראל וסיר - ערביה
למה קיים המנושל הצבאי
היש אנשישמיות בברדה"א?
נותוך יומון
קטעעלע שונאת את המלה "אמוס"
נותביס

עמוד השער של העתון הדמוקרטי - גיליון מ'1963

ברירות ופעולות שיש לנקוט על מנת להבטיח את מקומו, מעמדו וטיב חייו של האדם, ולא את צרכיו הלאומיים או המעמדיים הקולקטיביים דווקא, ראוי להיחשב חברה בריאה בעלת משטר אמת.

דומה כי "העתון הדימוקרטי" הציע ראייה. אחרת של החברה הישראלית. הוא ביקש להציג תפישה המבקשת לנתק את החברה ההולכת וקמה מהאידאולוגיה הציונית ובכך לנתץ קשר המעיב, לדירון, על התפתחותה הבריאה והתקינה של החברה ועל אושרו של היחיד.

התנועה הציונית ינקה מהמקורות העשירים של הדת, ההיסטוריה והתרבות היהודיים. הציונות הזינה את מדינת ישראל הצעירה בתכנים מתוך עולם זה. ישראל אף הוסיפה למאגר הזהות המשותף סמלים נוספים בדרך להפיכת המדינה למוקד ההזדהות החדש. בין מוקדי הזהות שירשה מדינת ישראל מהציונות ניתן למנות את ארץ ישראל הנתפשת כמקום היחיד שבו תיתכן עצמאות יהודית לאומית; את התנ"ך המהווה מקור למורשתו התרבותית של העם היהודי ולסמליו הלאומיים והפוליטיים; את השפה העברית שהיא השפה שבה התפתחו התרבות הציונית, ואחר כך הישראלית, החדשות; את העלייה כמוקד אחריות של כלל היהודים, בין אם ב"הגשמה" אישית ובין אם בתמיכה כספית; את השבת והגוי ישראל, שלמרות היחס המשתנה שגילתה הציונות כלפיהם, הם יוצרים קשר תרבותי בין כל היהודים; ואת ההסכמה לגבי ירושלים כבירת ישראל.

הקמת מדינת ישראל עיצבה מחדש חלק ממוקדי הזהות ויצרה אשכולות של סמלים, אשר מצאו ביטוי ערכי ואופרטיבי בתרבות הפוליטית הישראלית. בין הסמלים שעומדים בבסיס התרבות הפוליטית של מדינת ישראל ניתן למצוא את הרציפות ההיסטורית: מדינת ישראל כהמשך ישיר למדינה הריבונית בתקופת בית שני; מדינת ישראל כמולדתו הלאומית של העם היהודי, חלוציות וזיקה לארץ, ריבונות מדינית.

ההסכמה הרחבה בכל אחד מהתחומים שהוזכרו לעיל ביחס לאידאולוגיה הציונית ולהקמת המדינה כמכשיר להגשמת יעדיה של אידאולוגיה זו תרמו במידה ניכרת לאוירה של "אחדות מטרה" שאפיינה את רוב רובו של היישוב היהודי בארץ ישראל ואת המדינה הישראלית בשנותיה הראשונות. אחדות זו מצאה את ביטוייה בסובלנות פוליטית, מיקוח כאמצעי להשגת מטרות ובפשרות ובהקמת קואליציות כאמצעים לוויסות קונפליקטים בחברה הישראלית. בסיס רחב זה התגלה כחיוני לפיתוחה של החברה הישראלית שמצאה עצמה במאבק צבאי מתמשך ובתוך תהליך של בנין מדינה והפיכה חברתית-כלכלית.

תכנים אלה נוצקו במידה רבה לתוך דמותו של דוד בן גוריון, "אב מייסד" ודמות כריזמטית עם סמכות בלתי מעורערת. בן גוריון עשה שימוש בסמלים משותפים אלה לפיתוח אידאולוגיה אשר

מפ"ם מפלגת הפועלים המאוחדת אופוזיציה שמאלית למפא"י. בתקופה שתיכדק שימשה כמסגרת משותפת למפלגת השומר הצעיר ולאחדות העבודה.

מק"י המפלגה הקומוניסטית הישראלית נבחרה לדיון בעיקר משום יחסי הגומלין ההיסטוריים בין שטיין לבניה וכן משום שמעולם לא הגדירה עצמה כמפלגה ציונית ועם זאת היו נציגיה, יהודים וערבים, בכנסת שותפים לתהליכי התהוותה של המדינה.

בחרנו להציג את עמדותיהן של המפלגות השונות על פי האופן שבו באו לידי ביטוי בעתונות המפלגתיות. דן כספי ויחיאל לימור עמדו על החשיבות שהעניקו ראשי המפלגות לעתונים המפלגתיים. בן גוריון "ראה ב'דבר' ערוץ חדירה אל כל שכבות הפועלים, אפילו כרוכה הוצאתו לאור בהפסדים כלכליים." יצחק גלינור סבור, כי העתונים המפלגתיים לא הסתפקו במאמצים לקיום חוג אוהדים למפלגה ולהרחיבו אלא אף "הושיטו גם סיוע רב לארגוני האב שלהם בניסיון לתדור אל קבוצות היעד שבפריפריה."⁵

לכל העתונים המפלגתיים מאפיינים משותפים, טוענים כספי ולימור. "ראשית, הם נתונים לשליטתו המלאה של הממסד המפלגתי, שאף אחראי על מינוי העורך הראשי וכן שאר בעלי המשרות הבכירות בעתון. שנית, מדיניות הפירסום של העתון — בתחומי הסיקור, הפרשנות והפובליציסטיקה — מגויסת לצרכים המפלגתיים."⁶

העתונים שנבחרו לצורך הדיון שימשו ברובם המכריע ככלי ביטוי של מפלגה, להוציא חריג אחד. "דבר" ביטאונה של ההסתדרות זוהה עם מפא"י והציג למעשה את עמדות המפלגה וראשיה — ראשי המדינה. "על המשמר" שיקף את העמדות של מפלגת הפועלים המאוחדת. "קול העם" היה עתונה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית. "חרות" היה עתונה של תנועת החרות. החריג ברשימה זו היה עתון "הארץ", שאמנם היה מקורב להשקפות החוגים האזרחיים ובעיקר להשקפות המפלגה הפרוגרסיבית, אך היה באותה עת גם "עתון פרטי ובלתי תלוי מבחינה מפלגתית."⁷ להלן שלושת החוקים שנבחרו: חוק שירות לאומי, חוק החינוך הממלכתי וחוק בתי דין רבניים (נישואין וגירושין). נציג את הדברים כך שראשית יובאו מובאות מהעתונים עם מעט הערות. לאחר שיוצגו הדברים יבוא בכל פרק סיפור המקרה כפי שהתפרסם ב"עתון הדימוקרטי". הפרק הרביעי יציג את המשותף לאופי הדיווח בחמשת העתונים שנבחרו, דמיון שיודגש על רקע השוני שבינם כקבוצה לבין עתונו של שטיין.

"עבודת כפייה" או "שירות לאומי"?

הדיון בגיוס נשים דתיות לצה"ל החל להתגלגל בראשית 1951. החוק, שזכה לגיגולים שונים ואושר לבסוף באוגוסט 1953 בשם חוק השירות הלאומי, הובא לקריאה ראשונה במרס 1951. התיקון שהוצע לחוק ביקש לבטל את ההוראה שהופיעה בסעיף 11(ד)

הדגישה את המשמעות המשיחית של המדינה, תוך שהפכה את קשיי ההווה לחלק מהתהליך שסופו להגשים את החזון המשיחי של עם יהודי המשקם את עברו התנ"כי. אידאולוגיה זו שימשה גם לכיסוס זהות קולקטיבית בתהליך קליטת העלייה ההמונית.⁸

תרבות פוליטית אלטרנטיבית?

"העתון הדימוקרטי" ביקש לכונן סדר חיים חדש ודמוקרטי בישראל. החברה הדמוקרטית שלה הוא הטיף התבססה על מתן שוויון לכל, ללא הבדל לאום, דת וגזע והעמידה במרכז הווייתה שוויון כלכלי אמיתי. שטיין ביקש חופש פוליטי אמיתי ועמד על כך שבבטיסו של חופש פוליטי ניצב עיקרון אמירת האמת. לא ייתכן, לתפישתו, חופש פוליטי וחופש רעיוני ללא אמירת האמת.

השקפתו המדינית של "העתון הדימוקרטי" הציעה תרבות פוליטית אחרת, כזו שהיוותה אלטרנטיבה לתרבות הפוליטית ששלטה בישראל בשנות ה-50 ושולטת למעשה על כללי המשחק הפוליטיים בישראל עד היום.

העתון ביקש, אם כן, לשחרר את ישראל, את מנהיגיה ואת אזרחיה מדבקותם באידאולוגיה הציונית המשיחית. הוא ניסה לקדם כללי משחק, שעיקרם צוינו לעיל, ובשם כללים אלה ביקש לתדור אל המרכז הפוליטי תוך שהוא מנפנף בחוקי משחק חדשים.

מאמר זה מבקש לבדוק את יחסו המיוחד של "העתון הדימוקרטי" לשלוש פרשיות שעמדו במרכזן של סערות ציבוריות במהלך שנות ה-50. הבדיקה תנסה לרדת לעומקו של הדיון בכל אחת מהצעות החוק ותעמוד על האופן בו באו לידי ביטוי עמדותיהם ויחסם למדינה ולתרבותה, של זרמים שונים בחברה הישראלית במהלך הוויכוח הציבורי כאשר לשלוש הצעות חוק.

הכוונה היא לבחון באיזו מידה שונה הצגת הפרשיות ב"עתון הדימוקרטי" מהצגתן בכלי הביטוי של המרכז הפוליטי (על גווני השונים). בנוסף, ננסה לבדוק האם ניתן לאתר בפירסומי "העתון הדימוקרטי" מאפיינים של תרבות פוליטית אלטרנטיבית לזו שנקטה בדי שאר השותפים לדיון.

ככלי לניתוח בחרנו בעתוני המפלגות. ראוי לציין, כי לא מצאנו לנכון לבדוק את כל המפלגות שפעלו בישראל ואף לא את כל אותן מפלגות שנציגיהן השתתפו בוויכוח בתוקף תפקידם כחברי כנסת. הבחירה התמקדה במספר מפלגות, אשר נטלו תפקיד מרכזי בהנהגת המדינה או באופוזיציה לאותה הנהגה באותה עת.

המפלגות שנבחרו, אם כן, הן:

מפא"י מפלגת פועלי ארץ ישראל המפלגה הגדולה בישראל, מפלגת הציר בקואליציה והמפלגה אשר מנהיגה שימש כראש הממשלה במהלך מרבית שנות החמישים.

חרות למרות שלא היתה המפלגה השנייה, ולעתים אף לא השלישית, בגודלה הרי שבעיני עצמה ובעיני רבים נתפסה כאופוזיציה האלטרנטיבית העיקרית למפא"י.

העקרוני שבגיוס הנשים. דוגמה מובהקת לסוג הידיעות שפירסם העתון היא הידיעה הבאה מה-4.3.1951, בה מוצגת עמדתם של בכירים בצבא: "דעת חוגי הצבא: הדרשה לגיוס נשים דתיות - צעד עקרוני ללא הכרח צבאי." מדובר אם כן במאבק עקרוני, הוכח שיש להחילה על כל אורחי המדינה, גברים ונשים כאחד, גם אם אין לצעד זה כל תועלת מבחינה צבאית. כתב העתון הרחיב: "...אולם יחד עם זאת מגלים קצינים וחייילים הנאה בלתי מוסרית נוכח העובדה שהודות לתקן זה אפשר יהיה לחייב בשירות עשורת, ואולי אף מאות, צעירות שהצהירו בשעתן, כי טעמים שבמצפון או טעמים שבהכרה דתית מונעים בעדן מלשרת בשירות הביטחון,

לחוק שירות הביטחון, על פיה "יוצא צבא, אשה, שהצהירה כי מטעמים שבמצפון או טעמים שבהכרה דתית מונעים אותה מלשרת בשירות ביטחון, תהא פטורה מחובת שירות ביטחון, באופן שנוקב בתקנות." התיקון לחוק ביקש להפנות את כל אותן נשים לשירות בהכשרה חקלאית ביישובים דתיים, לשירותים למען מערכת הביטחון של המדינה ובלבד שתובטח לה האפשרות לאורח חיים דתי ולשירותים בעלי אופי סוציאלי (מעברות, מחנות עולים, מוסדות חינוך ועוד).

הדין בהצעה זו הסעיר את החוגים הדתיים והחילוניים כאחד. "הארץ" בחר להבליט בדיווח על מהלך החקיקה את ההיבט

המחיד: 10 מילים 5.6.1946 גריון מס' 76 שנה שניה

העתון הדימוקרטי

כתובת המערכת וההנהלה: רחוב יבנה 3 הל גביר כל 2768

נאום גדול של באוריץ בפרלמנט

הדרדנלים
אין כל יסוד לחילוקי-דעות יסודיים בנוגע לדרדנלים. הננו מספיקים ל- בקורה הווה מונסריאה, אבל עלי לפד- ניש כי איננו מסכימים לשום דבר אשר יתחור יתחור תחת העצמות תצמית של תורקיה או יהפוך אותה למדינה גרורה.

טריאסט
טריאסט היא ברובה המסריע איטלי- קית.איננו יבול להסכים כי היא תספר ליוגוסלביה, כולנו מסכימים כי תנמל יהי יה נמל בין-לאומי אבל רוסיה אינה מס- כיתה לעתרון ות.

ברית-המועצות מתנגדת לכך. מר באוריץ תוסיף: הנני אומר לממשלת הסובייטית: אם אתם יקר לכם השלום, אל תחמיצו הזדמנות הגדולה הזאת! אולי היא לא תחזור עוד. מר באוריץ אמר כמו כן שאם בין מיניסטרי החוץ לא אחת אלף לכנס את עשרים יושגי הסכם, לא תשאר דרך ואחת האומות שתחלשנה בדבריהם. תפקיד ארבע המעצמות הגדולות הוא להקים את השלום ולא להפריע כעד הקמתו.

מתוך כל הגאומים והמאסרים של ידי- דינו הסובייטים בולטת התיאוריה שרק הם מייצגים את בעוליים ורק הם לבי- רם דימוקראטיים. דעתם על ממשלות אחרות היא כי אלה הן מאשיסיות או כמעט-מאשיסיות. דעה זו מובילה למס- קנה כי רוסיה יכולה להיות בטוחה רק אם כל מדינה אחרת בעולם תנהיג גם כן את המסעם הסובייטי. הנני חו- שב כי אני רשאי להגיד בשם פועלי בריטניה וכן בשם הפועלים בלגיה-הע- מיט הבריטי כי המסעם הסובייטי אינו עלול לשרת את ענייניהם באותה יע- לות אשר בה עלול לשרתם פרלמנט סוציאליסטי-דימוקראטי זה. רוסיה זכאי- ית להגשים את מתכנתה התעשייתית בדרך הרצויה לה. בשכילנו בבריטניה שהחלטו בהסכמה התעשייתית לפני מאה

לינדון. ה. פר באוריץ פתחו בבית- דגנברוק את הדיבור על מדיניות-החוץ אשר-לא רק איזור מסויים של הע- לם יש בו קשיים ובעיות החובעים פתרון, העולם כולו נתון בקשיים אשר מן ההכרח ליסבם. אבל איננו מסכימים הנני מספיק לחתוק באימרה המסורס- בת של מר פייטנינג בניינבה, כי ה- השלום אינו ניתן לחלוקה. הנני חושב כי כל עמי הצולם רוצים ויחיו בשלום כל עוד שיתן להם לעשות זאת. איננו מסויי יתר על המידה. אבל יש להקים ישר כמני העובדות ואין תועלת לעסיף את המתחשבות בלבוס דיבורים דיסלובאטיים בעורפלים.

המזרח התיכון
או הריאליזם המוניטי

על ברית-המועצות

גליון מ-1946 בעיצומו של המאבק, אין ספק כי שר החוץ הבריטי ארנסט בוויין לא קיבל שער אוהד כזה בעתון עברי כלשהו בארץ-ישראל

ואלה האנשים אשר העלו את מחיר הלחם

ותיקים של ההסתדרות מלאו את דרישתם. ונציגי "שמאל" אלה הרחיקו לכת עד כדי כך שהם דרשו לאחוז באמצעים נגד בעלי המאפיות הקטנות המוכרות את הלחם בול יותר מהמאפיות הגדולות. הם גימקו את דרישתם בזה שלחמן של המאפיות הקטנות הוא גרוע יותר, בעוד שהאמת היא כי במאפיות הקטנות עובדים גם הבעלים עצמם והם חוסכים בהוצאות ומשום כך הם יכולות להתחרות במאפיות הגדולות. אבל, ונציגי הפועלים" תומכים במפעלים הגדולים מפני שמפעלים אלה מבטיחים, כנראה, לזרוק עצם לפועליהם אם ההסתדרות תעזור להם להסל את מתחריהם.

שלושה מחברי המועצה: שלוש, טוקטלי וכהן לא הסתפקו בהעלאת המחיר ל-33 מיל הקילו וחוו את דעתם כי יש להעלות את המחיר ל-34 מיל הקילו. הראשון מאלה, מ. שלוש, הוא ראש המחלקה הכלכלית בעיריית תל-אביב ואין זו הפעם הראשונה אשר הוא גורם להעלאת מחירם של מצרכים ראשוניים בתל-אביב ועיי כך גם בארץ כולה. ראשית פעולתו כראש המחלקה הכלכלית הייתה לקבוע מחיר הבשר מחיר גדול מהמחיר ששרר בשוק.

ה"ימין" בעיריית תל-אביב לא אמר כי הוא מעלה את מחיר הלחם מפני שהוא רוצה למלא את דרישת בעלי המאפיות, שהם חבריו ותומכיו, ה"שמאל" לא אמר כי הוא מעלה את מחיר הלחם מפני שהוא רוצה למלא את דרישות פועלי המאפיות המקומיים עיי כך להגדיל את שכר עבודתם. במקום זה הם אמרו כולם, כי הם מעלים את מחיר הלחם מפני שועדת מומחים" מצאה כי יש צורך בדרישת בעלי המאפיות.

ואלה הנרי, ועדת המומחים" אשר מצאה כי יש צורך בדרישת בעלי המאפיות להעלות את מחיר הלחם:

אלה הם חברי מועצת עיריית תל-אביב, אשר בימים אלה החליטו להעלות את מחיר הלחם:

חברי המועצה הארצית:

1. ד"ר ראש העירייה, בעל נכסים, מחוגי ברית הציונים הכלליים.
2. טעניה שושן, בעל בית דפוס גדול ונכסים. נבחר רשימת "בעלי-הבתים".
3. מ. טוקטלי, בעל עסקי-בטוח, בעל נכסים, מעסקני "בעלי-הבתים".
4. צ. פנקס, מנהל בנק "המזרחי", חבר הסתדרות "המזרחי".
5. מ. שלוש, בעל נכסים, ממשפחת סחרי קרקעות בארץ, מעסקני הספרדים.
6. א. גוברובסקיה, בעלת-בית, מחוגי "בעלי הבתים".
7. מ. פייטשון, סוחר מנופקטורה, מעסקני הספרדים.
8. ד"ר מ. כהן, רופא, נבחר הריכוז היוניטטי.
9. פ. רוזנבלט, עורך-דין, מהעליה החדשה.
10. א. פרלסון, סגן ראש העירייה, מנהל "קופת חולים", פקיד ותיק בהסתדרות, חבר מפא"י.
11. א. זנדסקי, עסקן בקואופרציה, פקיד ותיק בהסתדרות, חבר מפא"י.
12. צ. לוביניץ, ראש חברת "שיכון עממי" הקונה ומגרכת קרקעות, עסקן פנימי ותיק בהסתדרות, חבר מפא"י.
13. א. נורפיקל, ראש ועדת-הבקורת המרכזית של ההסתדרות, פקיד ותיק בהסתדרות, חבר מפא"י.
14. י. שפרינצק, לפנים מראשי הפועל הצעיר, עסקן כללי ופקיד ותיק בהסתדרות, חבר מפא"י.
15. פ. נפתלי, לפנים עסקן סוציאלי-דימור קרטי בגרמניה, מנהל שני של "בנק הפועלים", חבר מפא"י.

בין הנציגים ביקורת נוקבת בנושא חברתי פנימי. שטיין פירסם בעתונו את רשימת חברי מועצת עיריית תל אביב שהעלו את מחיר הלחם, בצירוף מקצועם והעובדה שהם "מסודרים בחיים"

ותודות לכך שוחררו משירות, אף כי למעשה הן רחוקות מהשקפת עולם דתית. העתון אווזו למעשה בעמדת אלה הגורסים כי יש לראות את הנשים הלא משרתות כמשמטות ממילוי חובה לאומית מרכזית.

ידיעה אחרת מה-5.3.51 מאפשרת לנו לבחון אופן אחר להצגת תמיכתו של העתון במהלך החקיקה. כאן מביא "הארץ" ידיעה על "אספת מחאה נגד חוק גיוס הנשים" שאירגנו חוגים דתיים בתל אביב וכד בכד מציג "גילוי דעת בעד הגיוס" שיזמו ראשי תנועת הקיבוץ הדתי. גם במכתב למערכת שהתפרסם באותו יום הביע מ. יצחקי, מהקיבוץ הדתי טירת צבי, עמדה בזכות גיוס הנשים הדתיות לשירות ותקף בעיקר את המסדר הדתי המתנגד לכך: "...הגבאים האלה המתנגדים לתקן חוק שירותי הביטחון בשם הדת מוציאים לנו על הדת ועל תורת ישראל, כאילו היא מכריחה את האשה להישאר כלואה בביתה ולא לעזור לקיום העם והמדינה." יצחקי המשיך: "...אני מקווה שבנות ישראל לא תשמענה בקול המתנגדים לחוק, והן תוכנה כי אכן יכולים לשמור על כבוד הדת גם במסגרת העבודה החקלאית או העבודה הסוציאלית." שני קטעים אלה ביקשו להציג את עמדתם של אלה מהדתיים שתמכו בגיוס הנשים לצבא, כמו ביקש העתון לטעון כי המתנגדים לחוק — לא מאנשי הקיבוץ הדתי — ממילא חשודים במידת נאמנותם למדינה ולמטרותיה.

"על המשמר", ביטאונה של מפ"ם, נקט לכל אורך הדרך עמדה חד משמעית בעד גיוס הנשים לצבא. כתמיכתו בחוק ביקש העתון לעמוד על שני דגשים עיקריים: צרכי המדינה והמאבק לשוויון בין המינים.

ב-6.3.1951, עם היפתח הדיון בהצעת החוק, נכתב ב"על המשמר": "הדיון על שירות הכנות בצה"ל החל בכנסת באווירה מתוחה. העתון הביא מדברי נציג מפ"ם בדיון, ח"כ יצחק בן אהרון: "...שוויון לאשה ולגבר בזכויות וחובות — גם התיקון החדש של מפא"י אינו אלא חצי הפתרון." מפ"ם הרדיקלית תבעה שוויון מלא וחלוקה מלאה של החובה, אשר אמנם לא יבטיחו את השוויון, אך הן חלק רצוי של המאבק להשגת שוויון זה. עמדתה של מפ"ם הייתה נחרצת בכל הנוגע לחשיבות ההשתתפות של נשים, כל הנשים, בצבא: "...במילים מאופקות, אך חזקות, חבט בן אהרון (מפ"ם) להוציא את העניין הנידון מן המקור וממכר הקואליציוני. הוא הדגיש, כי הצרכים העליונים של המדינה — צרכי ביטחונה — אינם ניתנים לחלוקה, והוסף כי השוויון בין נשים וגברים הוא הכרח על מנת "להכשיר את העם לקראת הסיכונים הקשים — ביטחוניים, כלכליים וחברתיים — הנכונים לנו." מפ"ם ביקשה לדון בנושא הגיוס במסגרת דיון בשאלה הכללית של שוויון בין המינים, אך בסיכומו של דבר אף היא חלטיכה את טיעוניה לחשיבות הגיוס הנשי לטובת השוויון שיבטיח את ביצור המדינה מול קשייה בתחומים שונים.

רויאל-נאור וכן אריה בן אליעזר תקפו את העיתוי שנמצא להעברת החוק. בן אליעזר אף הוסיף: "בן גוריון והדתיים גוררים את הצבא למשחקם הפוליטי."

"חרות", ממש כמו "קול העם", ביקש לתקוף את עיתוי העלאת הנושא, אם כי לא היתה לו התנגדות עקרונית לגיוס שימלא שתי פונקציות: העמקת השוויון והיזוק המדינה. אשר ל"עתון הדימוקרטי", ב-10.3.1951 פירסם מרדכי שטיין את מדורו הקבוע "הערות", ובו הקטע הבא:

הקוראים לחשך אור: התומכים בהצעת הממשלה להטיל את חובת ההתגיסות על כל הנשים מופיעים כידידי האשה ומכבדיה. לעומת זאת מוכרזים מתנגדי ההצעה כאויבי האשה ומבזיה. משום מה? מתנגדי ההצעה הנוכרת אינם דורשים לשלול מהאשה את האפשרות לשרת בצבא, אם רצונה בכך. הם גם אינם מתנגדים לכך, שהאשה תהיה לסגן או אף לאלוף. כל אשר הם דורשים הוא, כי האשה אשר אין ברצונה לשרת שירות צבאי לא תוכרח לעשות זאת...

"העתון הדימוקרטי" העמיד במרכז טיעונו את זכותו של האדם לבחירה. האשה שאין רצונה לשרת בצבא, אסור לכפות עליה שירות כזה. אי השוויון הקיים בחברה הוא גדול בין כך ובין כך ואין להוסיף מטלה נוספת על ציבור הנשים המצויות גם כך תחת קיפוח בשל היותן נשים.

...ודרישה זו יש בה משום קיפוח זכויות האשה? ולעומת זאת, הדרישה להטיל על האשה — העמוסה בעל כרחיה מעמסות רבות וקשות — גם את השירות בצבא ולכפות שירות זה על כל הנשים, אף על אלה מהן אשר מטעמי דת או מצפון מתנגדות לו — דרישה זו היא הגנה על כבוד האשה וזכויותיה? האומנם אין מבינים הטוענים כזאת כי דבריהם הם התעללות בהגיון, לעג לשומעים? זאת היא שפתם: הכלכלה הנהרסת — בונה את המדינה, העולים המתנוונים — מחדשים את חייהם ושעבוד נוסף של האשה מרחיב את זכויותיה. הקוראים לחשך אור.

שטיין תקף את האפולוגטיקה של תומכי החוק וביקש להעמיד את ההתנגדות לחוק לא כניסיון לבלום את התקדמותן של נשים בצבא — במידה ותדצינה בכך — אלא כהתנגדות הבאה לתמוך בזכויותיהן השוות של הנשים בחברה. שטיין ראה את הנושא כנושא שבמצפון האדם, אשר אותו ולא את טובת המדינה הוא מעמיד במרכז.

ב-1.8.1953 פירסם שטיין בטורו "לעניני היום" התייחסות נוספת לעניין חוק "שירות לאומי":

1. דרישת הציבור: "האלפים שהפגינו ברחובות תל אביב וירושלים נגד החוק על עבודת-כפייה של נשים הביעו בלי ספק את יחסו של רוב הציבור לחוק. מלבד אנשי הממשלה ומשרתיה

גוריון הציג את החוק כחיוני לביטחון המדינה. אין זו שאלה של נשים וגברים, לא עניין שבין דתיים לחילוניים אלא דיון בביטחון ובחוסר ביטחון. בגוף הידיעה, בציטוט נוסף מדברי בן גוריון בכנסת, נדרש שר הביטחון בכל זאת לנימוקים של שוויון: "הכח הקרבי זקוק לשירותים רבים ויש לגייס נשים לשירותים. לא נוכל לסבול עוד, שצעירה יושבת ליד הטלפון ומקבלת 60 ל"י, לא תלך לשירות חיוני לעם מטעמי דת וחברתה תגויס לצבא, תקבל מזון 3 ל"י."

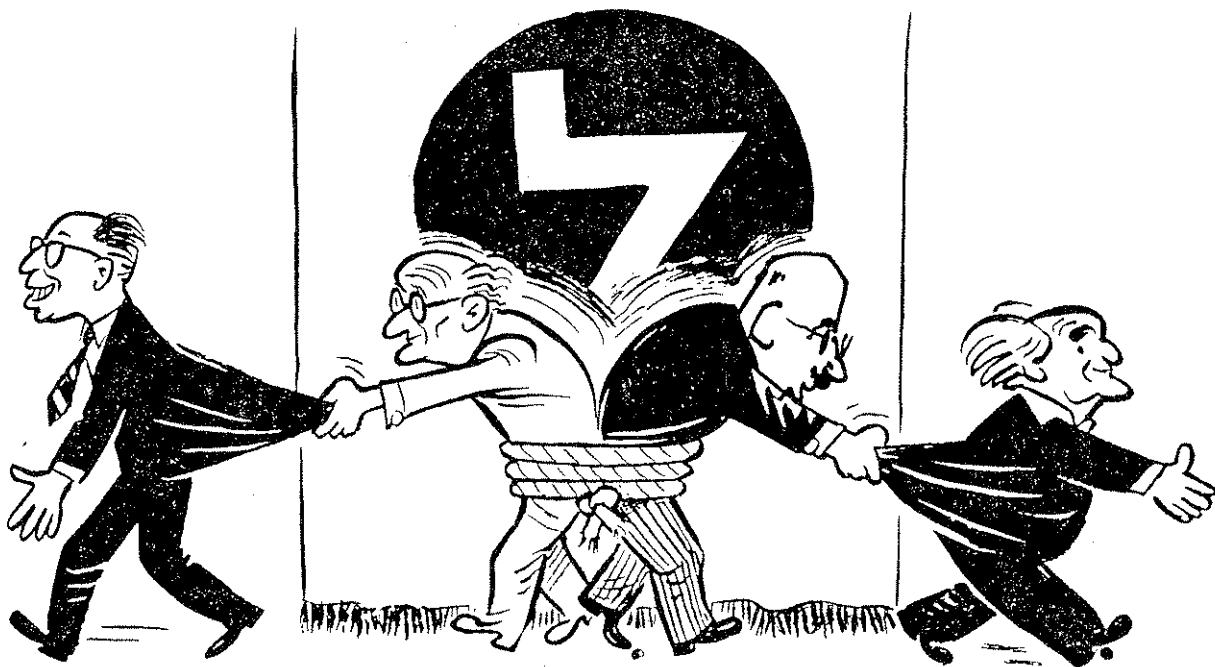
דוגמה אופיינית לאופן בו סיקר "קול העם", ביטאונה של מק"י, את הפרשה ניתן למצוא בידיעה מה-6.3.1951. בכותרת בעמוד הראשון נאמר: "נפתח הויכוח על גיוס נשים דתיות". לא מדובר פה בכביה של הצהרה, או של תרומה "לעם ולמולדת", אלא בכביה של ציבור שלא ממלא את חובותיו. "קול העם" לא נמנע מהתבוננות "צינית" על המתרחש תוך הדגשת התועלת שתצמח למפא"י ולחרדים מהעלאת הנושא דווקא עכשיו: "נראה שכל העניין הועמד עכשיו דווקא לדיון מתוך תכסיס בחירות של מפא"י והחזית הדתית כאחד, ומתוך רצון להפנות את דעת הקהל מהבעיות החיוניות בשטח הכלכלה, בשטח הבעיות הסוציאליות ומדיניות החוץ. לשני חלקי הקואליציה נוח לנהל את מערכת הבחירות על הנושא: בעד ונגד הדת." הוויכוח לא נראה לאנשי מק"י ולוונטי לדיון החברתי האמיתי שצריך להתנהל במדינה הצעירה. "קול העם" אף לעג לבן גוריון ותיאר אותו כ"מהפכן".

בסופו של עניין ולמרות הרושם שנתנו לעתים תמכו נציגי מק"י בהצעת התיקון תוך הבעת הסתייגויותיהם למשך השירות. "חרות" ליווה את המאבק בנושא חקיקת החוק משלב מוקדם של הדיון הציבורי. אנשי "חרות", שראו עצמם כמובילי האופוזיציה להנהגת המדינה, סופם שהתנגדו לחוק, למרות שהנאומים מטעמם עמדו דווקא על חשיבותו. העתון הבליט את מאבקם של הדתיים נגד הצעת החוק. חשוב לזכור כי באותם ימים היו רבים בקרב הציבור הדתי שתמכו בתנועת החרות ואילו "ממשיכי האצל" ראו עצמם מחוייבים הן לערכי היהדות והן לכל אותם חברי אצ"ל הרבים שבאו מבתים דתיים.

דוגמה אופיינית לגישה זו התפרסמה ב-1.3.51, שעה שהעתון כינה את החוק בשם "גזרות" וסיפר כי "גזרת המלחמה בגזירת" גיוס נשים. המאבק התרחב וכתב העתון ידע לספר כי ראשי החזית הדתית מתכוונים לפעול "לגיוס" כל היהדות העולמית למלחמה בחוק.

ואולם, עם פתיחת הדיון בחוק שינה "חרות" את הטון ויצא בתמיכה בחוק המוצע. ב-7.3.51 ציטט העתון במלואו את נאומו של אסתר רויאל-נאור בכנסת, שתואר במילים "נאום מזהיר". מתחת לכותרת המספרת כי "חוק גיוס בנות אושר בקריאה ראשונה", נכתב: "א. רויאל-נאור: 'בן גוריון מלמד את הדתיים לקח'. כתב העתון הדגיש כי הדוברת 'חייבה את זכותה של האשה העברית בתקופתנו זו להגן על עצמאות מולדתה ולהשתתף בשירות בצבא."

הַסַּפְתָּה הַיְיִתָּה הַיְיִתָּה הַיְיִתָּה

ה "איחוד" ה "ליברלי"

שטיין גם ידע לעקוץ, כמו בקריקטורות אלה המופנות הן כלפי הימין והן כלפי השמאל. צייר הקריקטורות לא מזוהה

הַסַּפְתָּה הַיְיִתָּה הַיְיִתָּה הַיְיִתָּה

פועל: ח' מיקוניס, מהי עמדת מק"י כלפי החמסינים בישראל?
מיקוניס: תיכף נדע.

מַסְפַּח הַגִּידָה הַיְיִתָּה הַיְיִתָּה

וברת
צבא
לאת
שתי
טיין
את
דיה.
שום
את
נדים
שים
כרה
אדם
ליה
כך
זחת
את
סות
כל
דות
מנס
יין.
זנה
בוד
מיד
שים
מוך
שא
זוא
זפת
ביב
זפק
זיה

בחרו להשתמש ובדבקות שבשימוש בתואר "חוק חינוך ממלכתי".
חקיקת חוק זה אינה לדידם דבר חריג והוא צעד נוסף בתקומת
ישראל.

עוצמת הכתיבה ב"על המשמר" העידה על הסערה בפניה עמדה
המפלגה שהעתון היה כלי ביטויה לנוכח ההחלטה לבטל את זרם
העובדים בחינוך.

דוגמה לכך היא הכותרת הראשית של העתון מה-12.3.53, שסיפרה כי "חוק ביטול זרם העובדים הובא לקריאה שנייה בכנסת". לעורכי העתון לא היו התלבטויות בשאלות ממלכתיות והם הביאו מדברי נציגי מפ"ם ה"מתנגדים לחוק המושתת על קנוניה, מפקיר את ערכי הארץ ומנגד לזכות ההגדרה העצמית". במקום אחר באותו עמוד כינה ח"כ אהרן ציזלינג ממפ"ם את החוק כמשיג "אחדות קסרקטינית": "...בצטטו את ברל כצנלסון, ציין ציזלינג, כי החינוך המוצע הוא חינוך לאחדות קסרקטינית — ולחינוך לאחדות קסרקטינית, כפי שאתם מבינים, לא יסכים היהודי הדתי וגם לא הפועל. הפועל לא יסכים למסור את חינוך ילדיו לידיים שאינן נאמנות עליו". ח"כ נוסף של מפ"ם, שהשתתף בדיון, אליעזר פרי, צוטט כאומר כי החוק הוא "לא מהפכה, אלא נגד-מהפכה". עמדת העתון והמפלגה הבהירה כי פגיעה בזרם העובדים כמזה כפגיעה בזכות ההגדרה העצמית של היחיד ויותר מכך, פגיעה בכל ההישגים שהביאו להקמת המדינה. ביטול זרם העובדים נתפש אצל עורכי "על המשמר" כפגיעה במדינה ובעצמאותה.

הדיווח ב"דבר" החל בסמוך לקריאה השנייה. באותו יום, ה-11.8.53, הקדישו עורכי "דבר" לחוק שמונה שורות בלבד בעמוד הראשון. עם זאת מצא "דבר" לנכון לציין את ההתנגדות לחוק ובגוף הידיעה נאמר כי נגד החוק "נרשמו יותר מ-100 הסתייגויות". עם זאת, העתון, שרבים מקוראיו שלחו את ילדיהם לבתי הספר של זרם העובדים, הציג את החוק כהישג לאומי, תוך שהוא מציין שיש רבים המסתייגים מחלקים ממנו.

למחרת, 12.8.53, ציינה כותרת בעמוד הראשון של "דבר" כי "חוק החינוך הממלכתי לפני אישורו". תמיכתו הבלתי מסויגת של העתון בחוק באה לידי ביטוי בגוף הידיעה בה צוטטו דברי שושנה פרסיץ, יושבת ראש ועדת החינוך של הכנסת, כי "החוק בא לשנות סדרים מקובלים זה 33 שנים בארצנו, ואף מניח יסוד לאחת המהפכות הגדולות בשטח החינוך ובמדינה גם יחד". פרסיץ, מראשי מפלגת הציונים הכלליים, הוסיפה ו"דבר" כתב, כי "משמעותו של החוק היא בראש ובראשונה התנערות ממסורת הגלות, שחרור החינוך מתלות מפלגתית ופוליטית והעברתו לבעלותה הטבעית של המדינה".

"קול העם" אף הוא כ"על המשמר", יצא באופן נחרץ נגד החוק. ב-13.8.53 נקט העתון לשון חריפה. כותרת הידיעה מסרה כי "אושר החוק האנטי-פועלי 'חוק החינוך הממלכתי'". עורכי העתון הבליתו כי החוק "מקנה סמכויות דיקטטוריות לשר החינוך

אין איש יכול להבין משום מה נחרץ למען ביטחון המדינה, כי כתבניות במשרדים ואחיות בבתי חולים תעבודנה עבודת כפייה. האם אין די נשים בארץ המוכנות לעבוד עבודות אלה בשכר נמוך למדי? והרי יש כיום בארץ עשרות אלפי מובטלים, גברים ונשים, הרעבים ללחם ומחפשים עבודה ואין? מדוע לא יועסקו אלה בעבודות המדינה הדרושות?

"העתון הדימוקרטי" כינה, אם כן, את שירות הנשים בצבא "עבודת כפייה" וראה בהן דרך לחסוך כסף; שהרי ראשי המדינה יוכלו לחסוך במידה ויותר על פזרונתם. חיוניות השירות אינה ברורה לשטיין, ולדעתו גם לא לאורה הפשוט.

"אבל אין לנו כסף לתשלום משכורות", אומרים אנשי השלטון. ולבנין ארמונות פאר יש לכם כסף? ולחיי השררה והשפע שלכם ושל משרתיכם בארץ ומחוצה לה, יש לכם כסף? ורק לתשלום עבור עבודות הדרושות לביטחון המדינה אין לכם כסף? שכירי הפה והעט של החבורה השלטת עושים הרבה למען החלשת כוח שיפוטו של הקהל אבל ההפגנות האחרונות הוכיחו כי עבודתם עוד לא נשלמה. הצעת החוק המכונה "חוק שירות לאומי" היא הצעה רעה ונימוקיה הבל, ולא רק הדתיים, אלא רובו המכריע של הציבור מתנגד לה ותובע את ביטולה.

לדעת שטיין, המאבק אינו בין מרבית הציבור התומך במדינה ומוכן לעשות כל אשר זו תטיל עליו, ובין קבוצת דתיים המבקשת להשתמש מהמשימות החשובות שהוטלו בשם המדינה. המאבק הוא בין הציבור כולו, חילוניים ודתיים כאחד, ובין השלטון המעמיד במרכזו תקציבו הוצאות הקשורות לרווחתו ומבקש לנצל את הציבור כדי לממן הוצאות אלו.

ניתן להבחין כי שעה שנציגי המפלגות הפוליטיות והעתונים שנסקרו פרשו את טיעוניהם בגבולות הוויכוח של טובת המדינה, כאשר למעשה אין כמעט ויכוח ביניהם באשר לחיוניות גיוס הנשים לצה"ל, הרי ששטיין בחר להדגיש זווית אחרת. טיעונו של שטיין לא נגע בשאלות הביטחוניות וגם השאלה הדתית לא עניינה אותו. הוא התנגד לחוק בשם זכותו של האדם — ובמקרה זה זכותה של האשה לבחור. הוא גרס כי בחברה לא שוויונית, כחברה הישראלית, הטלת מטלות נוספות על הנשים, אשר ממילא מצויות במצב של נחיתות מול הגברים, הוא עוול.

חוק חינוך חובה ביטול הזרמים העצמאיים

עיקרו של הוויכוח בעניין ביטול הזרמים העצמאיים בחינוך נסוב סביב השאלה האם יקום זרם ממלכתי אחיד וכצידו זרם ממלכתי-דתי ותנותק הזיקה בין מפלגות פוליטיות ותנועות רעיוניות ובין מערכת החינוך, או שמא יימשך המצב על פיו מקיימות התנועות השונות זרמי חינוך המעניקים לתלמידיהם חינוך רעיוני-אידיאולוגי-פוליטי. עורכי "הארץ" בחרו להדגיש את המרכיב הממלכתי שבחוק החינוך. תמיכתם בחוק באה לכלל ביטוי בשפה העניינית שבה

1997

התנועה הלאומית

התנועה הלאומית

בטאון תנועת הכות השלישי בישראל

מס' 12.8.53, דיווח העתון על "דיון סוער במליאת הכנסת על חוק החינוך הממלכתי". באותו עמוד הובא נאומה של ח"כ אסתר רזיאל-נאור תחת הכותרת: "א. רזיאל: זיקת החינוך למפלגות פוגעת בצרכי האומה ובאחדותה". הרוברת קבעה כי "על הכנסת לבטל כל זיקה של ארגונים וגופים מפלגתיים במערכת החינוך, על הכנסת לשים קץ לשיטת הורמים, לאחר שהיא מופיעה כמכשול לצורכי האומה בדור שיבת ציון וקיבוץ גלויות".

בכל שאלת החינוך ויחד עם זאת כולל פגיעה בזכויות המורים וארגונם. בעקבות קבלת החוק התריע ח"כ מאיר וילנר כי "החוק משאיר בידי השר את התאמת החוק במלואו או במקצתו לחינוך ילדי הערבים. מכאן שבבתי הספר הערבים יהיה מצב של חוסר פיקוח מצד הכנסת... אנחנו יודעים את המדיניות לגבי האוכלוסייה הערבית... מדיניות של זריעת פירוד בין יהודים לערבים, של עידוד דווקא האלמנטים החשוכים באוכלוסייה הערבית... קיימת שיטה של פיטורים פוליטיים". לדידה של מק"י עשוי החוק שהתקבל להפלות בין אזרחי ישראל השונים בשל היותו "חוק בעל מאפיינים יהודיים-לאומיים מובהקים".

"חרות" האופוזיציוני הביע תמיכה בלתי מסויגת במטרות החוק, ב"12.8.53 דיווח העתון על "דיון סוער במליאת הכנסת על חוק החינוך הממלכתי". באותו עמוד הובא נאומה של ח"כ אסתר רזיאל-נאור תחת הכותרת: "א. רזיאל: זיקת החינוך למפלגות פוגעת בצרכי האומה ובאחדותה". הרוברת קבעה כי "על הכנסת לבטל כל זיקה של ארגונים וגופים מפלגתיים במערכת החינוך, על הכנסת לשים קץ לשיטת הורמים, לאחר שהיא מופיעה כמכשול לצורכי האומה בדור שיבת ציון וקיבוץ גלויות".

"העתון הדימוקרטי" התייחס להצעת החוק במאמר ב"17.7.1953, כחודש לפני שזו אושרה בכנסת. להלן קטעים ממנו:

...הדגל האדום: ההכרזות כי ביטול זרם העובדים בחינוך הוא נצחון לזרם זה, וכי באמצעות בית הספר הממלכתי והכנסת המלים "עבודה" ו"אחווה יהודית ואנושית" לתכנית הלמודים יהפך כל העם לסוציאליסטי הן, כמובן, הכרזות הבל. אין כל ממש בהסתמכות על דוגמת "המדינות האחרות". במדינות האחרות מעולם לא היו בתי ספר מיוחדים לילדי עובדים ושם מעולם לא התנוסס דגל אדום מעל לבתי הספר. אבל כאן היו בתי ספר כאלה והם נחסלים. וכאן התנוסס מעליהם הדגל האדום והוא מורד, וזאת היא מפלה, כמובן. אכן, האמת היא, כי במפלה זו יש גם משום הישג לציבור הפועלים בארץ. הדגל שהתנוסס מעל בתי הספר של זרם העובדים מעולם לא היה דגל סוציאליסטי אלא דגל הסוציאליזם הלאומי. בצלו של דגל זה נכבשה כאן אדמה מידי פלחים עניים, בצלו נכבשה עבודה מידי פועלים מדוכאים, כברכתו גורשו מהארץ הזאת מאות אלפי תושבים ואין ניתן להם לחזור אל בתיהם ואדמתם. מה לכל המעשים האלה ולסוציאליזם? מה לכל מעשי הרשע האלה לאחווה אנושית?...

לדעת שטיין, חוק החינוך החדש מהווה אמנם פגיעה בציבור העובדים, אך פגיעה שהם עשויים לברך עליה. לדידו, אין חשיבות אם בתי הספר יהיו מעתה ממלכתיים. אין כל הבדל בין בתי ספר ממלכתיים אלה ובתי הספר של זרם העובדים, שיסגרו כעת: כולם בתי ספר לאומיים ואין זה כלל משנה איזה דגל מתנוסס מעליהם.

...אין ספק, האיטור להעלות את הדגל האדום על בתי הספר

העתון סבל תמיד מבעיות תקציב. ולא אחת הופיע בשיכפול. לאחר כמה שבועות או חודשים חזר שטיין והוציא בדפוס

שילדי פועלים לומדים בהם ואשר הוריהם רואים את עצמם כסוציאליסטים, הוא זעזוע מכאיב לפועלים אלה. אכן זהו אחד הזעזועים ההכרחיים לשם הבהרת מחשבתו של ציבור הפועלים בארץ. אנו מקווים ומאמינים כי הדגל האדום עוד יתנוסס על כל בית ספר וכן על כל מוסד ציבורי אחר בארץ הזאת. אכן זה יהיה הדגל של הסוציאליזם האמיתי. הוא לא יהיה צמוד לשום דגל לאומי. הוא לא יסמן שום שאיפות רשע. הוא יהיה דגל האחווה האנושית השלמה.

העתון לעג להתנגדותם של נציגי השמאל בוויכוח על הנהגת חינוך ממלכתי וביטולו של זרם העובדים. מחד גיסא הוא מצר על

מס' 12.8.53, דיווח העתון על "דיון סוער במליאת הכנסת על חוק החינוך הממלכתי". באותו עמוד הובא נאומה של ח"כ אסתר רזיאל-נאור תחת הכותרת: "א. רזיאל: זיקת החינוך למפלגות פוגעת בצרכי האומה ובאחדותה". הרוברת קבעה כי "על הכנסת לבטל כל זיקה של ארגונים וגופים מפלגתיים במערכת החינוך, על הכנסת לשים קץ לשיטת הורמים, לאחר שהיא מופיעה כמכשול לצורכי האומה בדור שיבת ציון וקיבוץ גלויות".

10.11.1954

במהליך בניין האומה, והיא לא חסכה מאמצים על מנת להביא לאישור הכנסת עוד בטרם יציאתה לפגרת הקיץ.

ב-24.8.53 דיווח "דבר" כי "חוק הנישואין והגירושין יידון היום בועדת השרים". ידיעה נוספת לימדה על "עיתונים בניסוח חוק הנישואין והגירושין" בשל היעדרותו של שר דתי מהוועדה שהייתה אמורה לדון בחוק. בהמשך אותה ידיעה דווח גם על כי "ברית הנשים הבינלאומית שוללת את חוק הנישואין" אך כותב הידיעה מדגיש כי התנגדות זו גובשה על ידי "החומר שהומצא להם על ידי הליגה בישראל", כאילו ביקש להדגיש כי החומר נמסר על ידי בעלי עניין.

"קול העם" היה המתנגד הבוטה ביותר מבין העיתונים היומיים. כבר ב-20.8.53 הביא העתון ידיעה כי "ארגון נשים דמוקרטיות מביע התנגדותו להצעת 'חוק הנישואין והגירושין'". בידיעה נכלל גילוי דעת מטעם נשיאת הארגון, ד"ר א. קלינגר, שדרשה "הקמת מוסדות ממלכתיים לנישואין וגירושין, רישום במוסדות אלה, טקס דתי לאחר האזרחי". בשונה מהצעתה של מפ"ם שדרשה נישואים כפני שופט כברירה שיש להעמידה לרשות האזרח בצד הברירה הדתית, הובאה ב"קול העם" תביעה לרישום כל נישואים קודם כל בפני מוסד ממלכתי.

ב-27.8.53 הקדיש העתון את כותרתו הראשית לחוק: "בישיבת לילה סוערת דנה הכנסת על חוק נישואין וגירושין של כפייה דתית". בגוף הידיעה הובא מדברי מאיר וילנר: "אנו מתנגדים לכפייה שפוט רבני על כל האוכלוסיה, עם כל השפלת כבוד האדם שבו לגבי האשה ואנו רואים בזה מעשה אלימות ובריונות תחוקתית, טירור לגבי רוב העם." מק"י טענה כי כפיית כללי נישואים מסוימים על הציבור כמות כמעשה אלימות. גם כאן עמד אלמנט כבוד האדם במרכז הטיעון.

עורכי "חרות" לא מצאו לנכון להבליט את הידיעות בדבר החוק. החוק זכה לתמיכה במפלגה, ומנחם בגין אף הציגו בפני הכנסת בשם ועדת הכנסת שדנה בו. ב-26.8.53 נכתב כי "הממשלה אישרה את הצעת חוק הנישואין והגירושין". העתון ידע לספר כי "נמצאה נוסחת פשרה" וכן הוסיף על התנגדות של "רבים מחברי סיעת מפא"י" לחוק ועל כך שבקשותיהם לחופש הצבעה לא התקבלו. העתון גרס כי תהליך בניית האומה כרוך בפשרות, אחת מהן בתחום הנישואים והגירושין, פשרות אשר העתון והמפלגה שמאחוריו תמכו בהן.

ב-22.8.1953 פירסם "העתון הדימוקרטי" את הידיעה הבאה: "הנוער נגד החוק החשון: אתמול והיום הופצו בתל אביב כרוזים חתומים בשם 'ועד הנוער' המוחים נגד 'חוק הנישואין והגירושין' שהובא לפני הכנסת ודורשים הקמת 'משרד לרישום ממלכתי לנישואים'".

שבוע לאחר פירסום הידיעה הראשונה, פירסם שטין מאמר שבו פירט את הסיבות להתנגדותו להצעת החוק:

ביטולו של זרם זה, אך מאידך גיסא משוכנע כי איחוד זרם זה עם הזרם הכללי יגבר את הצביעות שאפיינה את זרם העובדים במשך כל שנות קיומו. כנאמן להפרדה בין היעדים הלאומיים, שאת מימושם אמנם חייב אך ורק כשלב ביניים, ובין יעדי מעמד הפועלים, התנגד שטיין לשילוב הפועלי-לאומי, שאפיין, לדעתו את בתי הספר של זרם העובדים. שילובם במסגרת הכללית יאפשר אולי בעתיד את הקמתם של בתי ספר פועליים אמיתיים, שאין בינם ובין הלאומיות ולא כלום.

חוק בתי דין רבניים חופש דת וחופש מדה

חוק בתי הדין הרבניים נחקק בעיצומו של משבר קואליציוני לקראת ההצבעה על חוק השירות הלאומי לבנות. בעיני רבים נחפש החוק כפיצוי של הקואליציה לדתיים על חוק השירות הלאומי. שני החוקים הובאו להצבעה זה אחר זה ולמעשה ההסכמה להביא להצבעה את החוק הראשון היא שאיפשרה את סיום החקיקה של חוק בתי הדין הרבניים. חוק אחרון זה נתקל בהתנגדות מצידו של שר המשפטים פנחס רוזן מהמפלגה הפרוגרסיבית (שאף נמנעה בהצבעה הסופית). תכליתו היתה להכפיף את כל ענייני הנישואין והגירושין של היהודים בישראל, אזרחי המדינה, לסמכותם השיפוטית של בתי הדין הרבניים.

"הארץ" נקט עמדה פסיבית בנדון. העתון אמנם ציין את הבעייתיות שבחוק ואת התנגדותם של חברי המפלגה הפרוגרסיבית, אך נמנע מהרחבה ונקיטת דעה ברורה בנוגע לחוק. נראה כי העתון השלים עם החוק, מה עוד שהוא היה תוצר של עבודה משותפת של מרבית סיעות הבית. החוק התקבל בשעת לילה מאוחרת ודבר קבלתו לא מצא את ביטויו ב"הארץ" למחרת וגם לא בימים הבאים.

"על המשמר" ביטא במידה רבה התנגדות לחוק. דוגמה לאופי ההתנגדות ניתן למצוא ב-26.8.53. באותו יום יצא קצפם של עורכי העתון על מפא"י: "מפא"י ויתרה לדתיים בסעיפי חוק הנישואין". העתון קבע כי הממשלה קיבלה נוסח שיש בו "משום כניעה ללחץ הדתיים".

מפ"ם אמנם התנגדה לחוק, אך עוצמת ההתנגדות לא הגיעה לשיאים שאפיינו את המפלגה ועתונה בנושאים שנחשבו כמהותיים יותר (לדוגמה: ביטול זרם העובדים). עם זאת העלה "על המשמר" את החלופות המוצעות על ידי מפ"ם, כגון אפשרות לרישום נישואים גם אצל שופט שלום. דומה כי מפ"ם העניקה משקל זהה להתנגדותה משני מניעים: החוק היה קנוניה קואליציונית והוא פגע בזכויות הפרט. בסיכום, נראתה התנגדות מפ"ם פסיבית במידה רבה.

כותרות הידיעות ב"דבר" שליוו את שלבי חקיקת החוק והידיעות עצמן הציגו את החוק כפשרה בין רצונות וצרכים של ציבורים שונים בישראל. מפא"י ראתה את החוק ככורה לאומי, שלב הכרחי

הסכימו לו. הסיבה העיקרית לכך שמפא"י מצאה לנכון לפייס את הגוש הדתי עבור גיוס הבנות הדתיות הוא החשש מפני התפטרותו של גוש זה מהקואליציה. אין מפא"י רוצה להשאיר ביחידות עם הגוש האזרחי. משק ההסתדרות עלול לסבול מכך. שטח שלטונו עלול להצטמצם ורווחיו להתמעט. הצבועים הדתיים הם שותף נחוץ ל"תא הסוציאליסטי המושלם". תשוקותיו היחידות של שותף זה הן כסא-כבוד ומשכורת לאנשיו. וההסתדרות אינה רוצה לותר על השותף הנוח, על השוט נגד יריבה האזרחי. בעד תועלת כלכלית, בעד בצע כסף, מוכרת מפא"י את מצפונה ומתעללת במצפונם של תושבי המדינה הזאת...

"העתון הדימוקרטי" קבע כי אישור החוק בכנסת בא על מנת להבטיח את המשך שלטון הממשלה. כדי שתוכל להבטיח את שליטתה ושליטת אנשיה עשתה המפלגה יד אחת עם הדתיים ו"מכרה" את זכויותיהם של האזרחים בתמורה לשלטון.

...ועושי מעשה זה מכריזים על עצמם כעל אנשי-תרבות תוך זלזול במדינות החשוכות שמסביבם... אבל שליטיה של מדינת ישראל הם "סוציאליסטים" ומתביישים להוציא מפיהם את השם אלוהים. הם מצאו לו כינוי אחר: צור. כך הם קוראים לו כשהם רואים הכרה להזכירנו. ולך דע מהו צור זה: אלהים? סלע? מעוז? אם תשתגינה המסיבות — הרי שפתותיהם ה"סוציאליסטיות" לא התחללו מעולם. המוקיונים האלה! ואין לתמוה, אם אפשר לכרוך יחד! סוציאליזם עם "כבוש העבודה" וצדק עולמי עם רשע לאומי, מדוע אי-אפשר יהיה באותה שעה עצמה לכנס כינוס-מדע ולאסור נישואי גרושה לכהן? אבל הציבור איהו? האומנם אין כל אפשרות להשפיע על הכנסת, כי החוק הנוכחי ישונה, ויתוקנו נשואים אזרחיים כבכל מדינה תרבותית? ואם אמנם אין אפשרות כזאת הרי מדינת ישראל היא חברה באו"ם וחתמה על התחייבות לשמור בתחומי שלטונה על חופש המצפון. מדוע לא ידרשו מוסדות או"ם לתבוע קיום התחייבות זו? אשה אחת שאלה באתר העיתונים: "האם אנו החילוניים חסרי מצפון אנו?" זאת היא השאלה. הכנסת אמרה את דברה המכוער, עתה על הציבור להגיד את דברו.

שטיין ו"העתון הדימוקרטי" לא היו בודדים בהתנגדותם לחוק זה. אך טיעוניהם חרגו מגבולות הוויכוח שהציבו מתנגדים אחרים, כמו מפ"ם ומק"י. שטיין הציג טיעונים דומים לאלה שהציגו "על המשמר" ו"קול העם", אך הוסיף טיעון נוסף: הממשלה פוגעת בצורכיהם של חלקים נרחבים של אזרחי המדינה לא לשם יצירת אחדות ולא בגלל אטימות לצרכים של מרבית האזרחים. היא עושה זאת בודון מתוך כוונה להבטיח על ידי כך את המשך שלטונה.

יגיד הציבור את דברו! לפנינו, כאשר "בונדיסט" או סוציאליסט אנטי ציוני אחד היה מתגרה ב"פועל ציון" ואומר לו, כי המדינה היהודית בארץ-הקדש תהיה מדינה קלריקלית, היה ה"פועל ציון", אם היה "בקי בענינים", מחייך חיוך סלחני, ומביע את תמהונו על אשר יריבו המרקסיסט אינו מבין דבר בדיאלקטיקה... ומיה דמותה של מדינה זו מבחינת "חופש הרוח"? תשובה ברורה על כך כלולה בחוק החדש על נשואים וגרושים. כל דיני המצב האישי, שהותקנו ע"י השלטון המנדטורי, אשר למען שמור שלטונו, שמר על שלטונם של כהני הדת, לא רק נשארו בתקפם, אלא תקפם הוגבר.

"העתון הדימוקרטי" תקף את המדינה על שהיא מוצאת לנכון להמשיך ולשלוט על הציבור בדרך בה נהג השלטון הקודם, על ידי שמירה על עצמאותם של הרבנים.

ענייניו האישיים ביותר של תושב יהודי בארץ — וגם של בלתי-יהודי — נתונים למרותם של אנשי הדת. אנשים חפשיים בדעותיהם מוכרחים להתחיל כאן את חייהם המשפחתיים במעשה שקר וצביעות, לחללם בראשיתם. אין כיום מדינה תרבותית, אשר לא תהיה בה האפשרות לאנשים בלתי-דתיים לערוך את נשואיהם בצורה חילונית. כאן אין אפשרות כזאת. ואין איש מבקש כאן להטיל חובה על נשואים אזרחיים. יסדרו הדתיים את עניניהם האישיים בדרך הרצויה להם, בהתאם למצפונם. כל המבוקש הוא, כי גם הבלתי-דתיים יוכלו לטור את ענייניהם האישיים בהתאם למצפונם. אבל זאת לא, מדוע? מפני שהנשואים האזרחיים לא יוכרו ע"י הדתיים ועלולים לקום כאן "שני עמים". היש ממש בטענה זו? לא, כי מבחינה דתית, האין קיימים כבר כאן "שני עמים": עם של מחללי-שבת ושל שומריה? והאם אין כאן יהודים — ואף נכבדים — בעלי נשים נכריות? והאם אין כאן בני זוג אשר לא נישאו כלל, לא בנישואים אזרחיים, שאינם קיימים כאן ולא בנישואים דתיים שאינם רצויים להם? והרי יהודי דתי באמת לא יסכים להתחתן במשפחה בלתי-דתית, אפילו אם הנישואים נערכו כדת וכדין.

קביעת חוק נישואין וגירושין אחיד, אין בכוחו לגרום ל"איחוד העם" שכן בפועל אחדות כזו אינה קיימת. הציבור מחולק לשומרי דת וחסרי דת ומכיוון שהבחירה הדתית היא עניין שבמצפון, עניין שאינו נוגע לתפקידי המדינה. זו חייבת לאפשר לאלה שבחרו להיות חסרי דת לחיות את חייהם על פי צו מצפונם ולא לחייבם לנהל את חייהם על פי אמונה לא להם.

הנימוק להתקנת "חוק הנישואין והגירושין" בצורתו הנוכחית אינו החשש פן יוצרו כאן "שני עמים" (הערבים במדינת ישראל הם, כנראה, לא עם אלא יוצא דופן ארצי) ואף לא הרצון להניע את הדתיים בכנסת להצביע בעד "חוק השירות הלאומי". חוק זה יכלה מפא"י להעביר גם ללא הסכמת הדתיים. הציונים הכלליים